

Iu. Matvieieva

THE PRINCIPLE OF LEGAL CERTAINTY AND THE PROBLEM OF NON-ENFORCEMENT OF DOMESTIC JUDGMENTS

The article is devoted to the analysis of key case-law of the European Court for Human Right on Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, in particular, in the aspect of non-enforcement of domestic judgments. The Author argues that non-enforcement of judgments constitutes the violation of the principle of legal certainty – one of the integral elements of the Rule of Law.

Keywords: The Principle of Legal Certainty, law certainty, Non-Enforcement of Domestic Judgments.

Матеріал надійшов 29.05.2012

УДК 340.113

Артикуца Н. В.

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЮРИДИЧНОГО ТЕРМІНОЗНАВСТВА

У статті розглянуто методичний інструментарій дослідника терміносистем права, який складається з основних методологічних підходів, методів і робочих прийомів вивчення термінологічного матеріалу, його аналізу й оцінки, спрямованих на розв'язання численних мовно-термінологічних проблем сучасного права, законодавства, юридичної науки і практики.

Ключові слова: термінологія права, юридичне термінознавство, методологічні засади і методи вивчення термінології, оцінка термінологічного матеріалу, алгоритм розв'язання термінологічних проблем.

Термінологія права як найбільш інформативний пласт правничої мови репрезентує мовно-знакову модель правового знання та віддзеркалює рівень розвитку категоріально-поняттєвого апарату права, ступінь його розробленості у науково-правовій, нормотворчій та законодавчій сферах. В умовах розширення сфер та вдосконалення механізмів правового регулювання, становлення й розвитку правової держави, активізації міжнародної правоінтеграції проблеми термінології права, її фронтального наукового дослідження і лексикографічного опису, систематизації та стандартизації відповідно до національних та міжнародних вимог набувають особливої актуальності.

До вивчення тих чи тих питань, пов'язаних із розвитком української терміносистеми права, звертались у своїх працях С. Головатий, Ю. Зайцев, І. Усенко, М. Антонович, О. Сербенська,

Ф. Ткач, Д. Гринчишин, Ф. Сергеев, М. Стецюк, О. Юрчук, А. Токарська, Ю. Прадід, О. Доценко, В. Радецька, В. Коссак, Т. Подорожна, В. Радецька, Л. Чулінда та ін. [1; 2; 3].

Зауважимо, якщо раніше більше уваги приділялось історії формування юридичної термінології, то нині науковці зосереджені на сучасному стані розвитку української термінології права, діагностуванні різноманітних мовно-термінологічних проблем (дублетність, варіативність і синонімія термінів; термінологічна неузгодженість у нормативно-правових актах; проблеми автентичного перекладу термінів тощо), зокрема наголошується на необхідності повної інвентаризації термінів права, їх упорядкування, систематизації, стандартизації та кваліфікованого лексикографічного опису.

Однак, незважаючи на гостру актуальність зазначених проблем та певну інтенсифікацію

вітчизняних розробок, здійснюваних правознавцями та лінгвістами у сфері юридичної термінології, досі залишаються неузгодженими, невідпрацьованими, чітко не визначеними фундаментальні питання методології та методики вивчення термінології права, на яких мають ґрунтуватися всі види мовно-термінологічної роботи, спрямованої на дослідження і вдосконалення юридичного словника.

Мета нашої статті – описати методичний інструментарій дослідника терміносистем права, який складається з основних методологічних підходів, методів і робочих прийомів вивчення термінологічного матеріалу, його аналізу й оцінки, необхідних для правильного розв'язання численних мовно-термінологічних проблем сучасного права, законодавства, юридичної науки і практики.

Термінологія права як складна, ієрархічно організована сукупність термінологічних одиниць усєї правової сфери діяльності людини перебуває у полі зору фахівців із загальної теорії держави і права, а також усіх галузевих і міжгалузевих правничих наук. Юридичний словник у тих чи тих аспектах вивчають також різні розділи і підрозділи мовознавства: лексикологія, термінознавство, семасіологія, ономасіологія, когнітивна лінгвістика, етимологія, словотвір, фразеологія, стилістика, історія мови, історична лексикологія, порівняльна лексикологія, лексикографія, термінографія та ін.

Однак безпосереднім об'єктом усебічного теоретичного осмислення і практичного опрацювання на різних рівнях термінологічна лексика права виступає лише у двох споріднених наукових галузях: юридичному термінознавстві та юридичній термінографії. Вони становлять нові спеціалізовані напрями дослідження термінологічно-правового фонду української мови, які синтезують сучасні методологічні підходи й методичний апарат юридичних, мовознавчих та низки суміжних наук.

Юридичне термінознавство є міждисциплінарною наукою, покликаною насамперед забезпечити сферу внутрішньодержавної та міжнародної правової комунікації системно впорядкованою сукупністю термінів на позначення спеціальних правових понять.

Методологія юридичного термінознавства визначається специфікою об'єкта наукового пізнання – термінології права, яка інтегрує юридичні і лінгвістичні знання (факти і явища правового життя, матеріалізовані у мовно-термінологічних одиницях; ізоморфність логіко-понятійних і внутрішньомовних зв'язків у терміносистемі та ін.).

Методологічні підходи окреслюють також мету, основні напрями й аспекти наукового вив-

чення юридичної термінології, визначають його перспективи.

Юридичне термінознавство розробляє загальнотеоретичні питання терміна, термінології, терміносистеми права, визначає ключові поняття і категоріальний апарат своєї галузі, зокрема вивчає: природу правового терміна; співвідношення правового явища (денотата), юридичного поняття (сигніфіката) і термінологічної одиниці (мовного знака); способи номінації спеціальних юридичних понять; стратифікацію термінологічної лексики права; системність термінології права та її дихотомічний характер; загальні параметри класифікації юридичних термінологічних одиниць (за структурою, генетичними, семантичними, словотвірними і функціональними характеристиками тощо); генезис, історичний шлях та перспективи розвитку юридичної термінології; співвідношення національних і інтернаціональних елементів у терміносистемі права; продуктивність моделей і способів юридичного термінотворення; закономірності та специфіку розвитку терміносистеми права.

Ураховуючи, що сьогодні до кодифікаційних робіт, розроблення юридичних словників, створення національних термінологічних стандартів щодо юридичних термінів та інших важливих завдань залучаються представники різних сфер – правознавці-теоретики, юристи-практики в різних галузях сучасного права, лінгвісти (термінологи, лексикографи, фахівці з проблем математичної й прикладної лінгвістики), спеціалісти у сфері обчислювальної техніки, інформаційних систем, логіки та ін., вважаємо актуальним науковим завданням створення на міждисциплінарній основі загальних методологічних підходів до вивчення термінології права та розроблення ефективного методичного інструментарію для різних видів роботи з термінами на основі досягнень сучасного юридичного термінознавства.

Юридична термінографія – це наука про теорію і практику укладання юридичних словників різних типів (загальноюридичних і галузевих, енциклопедичних і лінгвістичних, тлумачних, нормативних, перекладних, частотних, історичних та ін.). Серед найважливіших теоретичних і прикладних проблем юридичного термінознавства: дефініція юридичного терміна та її види; способи і засоби семантизації правових термінів у словниках різних типів, структура і компоненти словникової статті у юридичних і лінгвістичних словниках; методика складання реєстру термінологічних одиниць на матеріалі законодавчих та інших джерел; принципи і шляхи систематизації термінів у юридичних тезаурусах; створення комп'ютеризованого банку термінів права; розроблення робочих програм для відбору, класифікації і систематизації термінологічного

матеріалу (термінів, термінологічних словосполучень, терміноелементів); створення спеціалізованої інформаційно-пошукової системи; переклад юридичних термінів (для перекладних словників); способи ілюстрування термінологічного матеріалу; система посилань та умовних скорочень у словниках різних типів та ін.

Тут перехрещуються шляхи юриспруденції, теоретичної і прикладної лінгвістики (оскільки термінографія має на меті розроблення методології, теоретичних засад і способів фіксації терміносистем права у словниках юридичних термінів різних типів), інформаційного пошуку (методичний апарат сучасної юридичної термінографії орієнтований на автоматизовану обробку правових текстів (насамперед законодавства, створення термінологічного банку даних, обслуговування інформаційно-пошукових систем, машинного перекладу юридичних текстів), а також логіки, психології, статистики та ін.

Існує нагальна потреба у виданні словників з усіх галузей сучасного права. Укладання термінологічних словників з усіх галузей сучасного права, і на основі цього здійснення генералізованого лексикографічного опису української термінології права – надзвичайно важливе й актуальне науково-прикладне завдання, яке визначає перспективи розвитку юридичної термінографії.

Зосередження наукової думки на проблемах юридичного термінознавства зумовлено нагальною потребою забезпечити усі галузі державно-правового будівництва унормованою, опрацьованою на сучасних науково-теоретичних і методологічних засадах термінологією, кодифікованою у лексикографічних і законодавчих джерелах. Для здійснення цього завдання потрібно насамперед упорядкувати, систематизувати й класифікувати на основі всебічного наукового вивчення й аналізу величезний інвентар термінологічних одиниць, що функціонують у сфері законодавства, ділової документації, правничих наук.

Юридичний термін (слово або словосполучення), обраний для кодифікації у законодавстві та нормативних фахових словниках, повинен якнайточніше передавати правове поняття, мати точний і чітко визначений зміст (дефініцію), бути однозначним у межах терміносистеми, характеризуватися стилістичною нейтральністю, функціональною усталеністю, відповідати структурно-семантичним і словотвірним особливостям української мови. Здійснити відбір термінологічних одиниць з числа конкуруючих (синонімічних, дублетних і варіативних) для кодифікації, дати їм оцінку за різними параметрами (відповідність правовому поняттю, точність, однозначність, конвенційність, інформативність, стилістична конотація, поширеність, мотивованість,

коректність тощо), а також визначити генетичну природу терміна, його структуру, семантичну і синтаксичну валентність, продуктивність словотвірної моделі можна лише на основі комплексного лінгво-правового аналізу, що синтезує на сучасних методологічних засадах різні методи й прийоми наукового дослідження.

Сучасні методологічні засади юридичного термінознавства і юридичної термінографії органічно поєднують загальнонаукові підходи (аналіз і синтез, порівняння й зіставлення, моделювання, гіпотетико-дедуктивний, системно-структурний, опозиційний, функціональний, експериментування) з галузевими методиками наукового вивчення й опрацювання термінологічно-правового фонду (лінгвістичними і юридичними).

Діахронічний підхід до вивчення юридичної термінології полягає в тому, щоб простежити еволюцію юридичної термінолексики від найдавніших часів до сучасного стану і в тісному зв'язку з історією держави і права, факторами суспільно-політичного, економічного, культурного розвитку. Це перший актуальний для сучасного дослідження української термінології права напрям, оскільки без ґрунтового знання історії розвитку предмета дослідження – юридичної термінології ми не можемо об'єктивно оцінювати сучасні мовно-термінологічні процеси. Ретроспективний аналіз термінологічної лексики допомагає також визначати магістральні тенденції у формуванні української термінології в цілому та окремих її галузей.

Синхронічний підхід передбачає вивчення стану юридичної термінології як системи взаємопов'язаних та взаємозумовлених терміноелементів у певний момент її розвитку. Статичний аспект дає можливість детального опису й моделювання термінологічної системи в усіх її фрагментах, вивчення співвідношення її складових частин в одному хронологічному зрізі, поза їхньою еволюцією.

Принцип системності є наскрізним у всіх галузях сучасної науки. Згідно з цим принципом юридична термінологія розглядається як цілісна упорядкована й внутрішньоорганізована сукупність взаємозв'язаних та взаємодіючих термінологічних одиниць, що історично розвиваються за внутрішньомовними законами і під впливом позамовних факторів. Принцип системності проявляється на екстралінгвістичному і внутрішньомовному рівнях. Юридична терміносистема є відображенням на мовному рівні правової системи, її предметів, понять, інститутів. Класифікація термінів за змістом передбачає розподілення їх за галузями права, правничими інститутами та об'єктами називання усередині правничих галузей (остання є найбільш докладною). Класифікація термінів здійснюється не тільки за

екстралінгвістичними, а й власне мовними параметрами (змістовими, формальними, функціональними тощо).

Наявність у межах терміносистеми усталених зв'язків, які забезпечують цілісність і збереження її основних властивостей (незважаючи на зміни зовнішнього і внутрішнього характеру), свідчить про структурну організацію терміносистеми. Ось чому у цілісному вивченні терміносистеми права домінує *системно-структурний підхід*.

Вивчення юридичної термінології на основі такого підходу дає змогу не тільки чітко визначити основні структурні елементи термінологічної системи (терміносистема права в цілому (найвищий рівень ієрархії) – галузева терміносистема – підгалузева терміносистема – термінологічна група на позначення юридичного інституту – термінологічний ланцюжок або пучок (сукупність термінів на позначення одного юридичного явища (поняття) – термінологічна одиниця (термін-слово або термінологічне словосполучення) – терміноелемент), а й розглядати самі ці елементи як системно-структурні утворення, виявляти типи системних зв'язків між структурними елементами.

Системність у юридичній термінології має дихотомічний характер: ієрархічна внутрішня структура терміносистеми і зв'язки між її елементами ізоморфні структурі й організації логічних зв'язків між правовими явищами і поняттями. Принципи логічної організації правової системи, типи системних зв'язків між правовими поняттями, особливості галузевих підсистем зумовлюють специфіку внутрішньої структури термінологічної системи права.

У процесі вивчення логіко-понятійної організації юридичної терміносистеми та її репрезентації на мовному рівні дослідники оперують також категоріями і методами когнітології (галузь досліджень, яку називають ще «інженерією знань»), когнітивної лінгвістики (об'єктом вивчення якої є знання, його мовні різновиди, мовні засоби репрезентації знань), комп'ютерної лінгвістики (лінгвістична база даних, репрезентація знань, експертне знання тощо).

Підхід до системи термінологічних номінацій і термінологічних процесів як виявів інтелектуальної (когнітивної) діяльності, моделювання термінологічної структури через конструювання бази правових знань, дослідження мовних форм репрезентації інформаційних та гносеологічних сутностей правових понять можна визначити як *когнітивний*.

Процес систематизації понятійного поля (простору) правової галузі за структурно-тематичними параметрами називають *тезауруванням*.

Юридичний тезаурус – це універсальний словник термінів юридичної науки, який систематизує і репрезентує правові знання через структуру ключових понять права, їх взаємовідношення і зв'язки. Створення юридичного тезаурусу дає можливість компактно й доступно представити для огляду понятійно-сміслову поле термінології, його системні відношення і структурні рівні.

Тезаурус – це і лексичний інструмент інформаційно-пошукових правових систем. Якщо тезаурус використовують для автоматизованого пошуку правової інформації, його називають *інформаційно-пошуковим*. Це словник термінів-дескрипторів, що репрезентують понятійний склад правової системи і мають певну локалізацію у правовому полі відповідно до внутрішніх логіко-семантичних відношень. Але в цілому він віддзеркалює суму накопичених знань про правові явища й категорії на логіко-понятійному і мовному рівнях. Принципової різниці між термінологічним і інформаційно-пошуковим тезаурусом немає, якщо термінологічний інструментарій останнього відпрацьований.

Необхідність ефективного лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукових правових систем робить тезаурусний опис термінології права актуальним і перспективним науково-прикладним завданням.

Функціональний підхід у термінознавстві представляє мовно-термінологічну систему та її компоненти насамперед з погляду їхніх функцій (призначення) і функціонування (реалізація у мовленні), а не моделі. Функції термінів визначаються їхньою здатністю виконувати певні призначення. Функція є узагальненим результатом функціонування термінів на мовленнєвому рівні, тобто являє собою реалізоване призначення, досягнуто в мовленні мету.

Термінологія як мовна підсистема виконує насамперед загальномовні (базові) функції (номінативну, комунікативну, когнітивну (гносеологічна, пізнавальна), експресивну, нормативну та інші). У мовленнєвих актах ці основні функції актуалізуються різною мірою, модифікуються, що розширює спектр функцій на рівні мовлення. Так, реалізація комунікативної функції у сфері правового спілкування виявляє такі її різновиди, як конотативна (засвоєння правової інформації), регульовальна (вплив на правосвідомість), функція збереження й передачі правового знання й правової культури та ін. Когнітивна функція у мовно-правовій сфері актуалізує такі основні аспекти: конструктивна (формування правової думки); зняряддя й спосіб правового пізнання та оволодіння суспільно-правовим досвідом; акумулятивна (накопичення суспільно-правового досвіду і знань), аксіологічна (оцінки), а також

денотації (номінації), референції, предикації та деякі інші.

У полі зору юридичного термінознавства – термінологія права у системі її функцій, мовні засоби реалізації цих функцій, функціонування юридичних термінів у різних жанрах писемного та усного мовлення. Спостереження над функціонуванням юридичних термінів у різних стилях і жанрах мовлення свідчить, що мовлення порушує деякі узуальні семантичні зв'язки, актуалізує ті чи ті компоненти семантичної структури терміна, дає можливість реалізуватися потенційним або периферійним компонентам семантики, що зумовлює певні зміни на парадигматичному і синтагматичному рівнях. Так, узуальні лексико-граматичні моделі реалізації значення термінологічних одиниць у процесі функціонування модифікуються, зокрема поширюються додатковими компонентами. Це, як правило, здебільшого спостерігається у публіцистично-правових, науково-правових та перекладних юридичних текстах. Безумовно, дослідження термінологічної лексики у плані співвіднесення моделі (узусу) та актуалізації цих норм у мовленні корисно не тільки в лексико-семантичному, а й у мовно-стилістичному плані.

Правове знання, репрезентоване мовно-термінологічними засобами, формується на основі узагальнення результатів *порівняльного* вивчення правових явищ, правових систем і термінологічних систем. Порівняння є найважливішим інструментом пізнання еволюції і розвитку української юридичної термінології у різні історичні періоди, виявлення спільності і відмінностей у терміносистемах різних мов. Необхідність адаптації національної терміносистеми права до європейських вимог і міжнародних стандартів у контексті перспективи входження України до єдиного європейського правового простору зумовлює особливе значення порівняльного підходу у вивченні сучасних терміносистем права.

Компаративне юридичне термінознавство дає змогу простежити спільне і відмінне у розвитку, складі та структурі терміносистем права різних мов, дослідити явища соціально-правової та лінгво-правової асиметрії, виявити безеквівалентну термінолексику, яка потребує застосування певних методів юридичного перекладу. Для заповнення термінологічно-поняттєвих прогалів у терміносистемах застосовуються такі робочі прийоми і методи: 1) транскрипція (фонологічна трансляція, графологічна транслітерація); 2) запозичення, або калька; 3) адаптація (пошук певного національно-культурного еквівалента на позначення правової реалії у мові перекладу) або наближений переклад; 4) лексична експансія (уведення додаткової інформації без-

посередньо в текст, що робить «безеквівалентний» термін зрозумілішим). У процесі перекладу юридичних термінів застосовують такі види лексичної експансії, як: пояснювальний переклад, описове заміщення (розкриття значення вихідної одиниці за допомогою розгорнутого опису), примітки (пояснення, визначення, коментар) перекладача, які подаються поза текстом перекладу; трансляційні куплети (комбінація двох або кількох методів перекладу) і триплети (термін мовою оригіналу з описом визначення у дужках або відокремлення за допомогою тире).

Методологічні підходи як узагальнені сукупності теоретичних принципів реалізуються у конкретних *методах і прийомах* наукового дослідження. Так, діахронічний підхід є основоположним для порівняльно-історичного, історико-етимологічного, історико-ономасіологічного методів; системно-структурний підхід об'єднує компонентний аналіз, метод опозицій, метод ступеневої ідентифікації, моделювання, тезаурування та ін.; на порівнянні побудовані контрастивний (зіставний) аналіз, порівняльно-історичний метод, метод порівняльної та внутрішньої реконструкції; функціональний підхід є провідним для контекстологічного, функціонально-стилістичного, валентнісного, дистрибутивного, трансформаційного методів аналізу та ін. Але найчастіше метод реалізує синтез наукових підходів (наприклад, порівняльно-історичний, метод автоматичного аналізу тексту (інтегрує системно-структурний і функціональний підходи); метод моделювання (є універсальним, оскільки використовується в дослідженнях усіх типів) та ін.

Серед ефективних і широко застосовуваних методів дослідження термінології права на лексико-семантичному рівні (зокрема таких складних явищ, як семантика юридичного терміна, його парадигматичні і синтагматичні зв'язки, функціональні параметри, внутрішньосистемні та контекстуальні значення) – компонентний аналіз, контекстологічний, дистрибутивний, дистрибутивно-статистичний, валентнісний, трансформаційний.

Матеріалом для різних видів аналізу термінологічної лексики мають слугувати текстові масиви з різних законодавчих, науково-юридичних і лексикографічних джерел. Так, для наукового визначення юридичних понять, їх класифікації необхідно мати не тільки лексикографічні дефініції відповідних термінів (репрезентовані у тлумачних, енциклопедичних, фахових (загальноюридичних і галузевих) словниках), а й інформацію про тлумачення кожного поняття представниками різних теоретичних, наукових напрямів і шкіл, для чого необхідно звернутися до наукової, науково-методичної та науково-пе-

дагогічної літератури (монографії, статті, посібники, підручники тощо).

Концептуальний аналіз (від концепт – поняття, ідея поняття, ментальний прообраз) такого матеріалу встановлює кореляції між історичними змінами у значенні цих концептів та еволюцією правових теорій і знань. Бажано було б розглянути концепти у різних термінологічних системах, зокрема у правових терміносистемах різних галузей права.

Комплексний аналіз і наукове опрацювання такого матеріалу (моделювання структури знань, визначення різних інтелектуальних конфігурацій наукового знання, пошук критеріїв і форм його репрезентації) допоможе удосконалити й упорядкувати дефініції юридичних термінів (законодавчі, наукові та лексикографічні), створити ефективні методики відбору, класифікації й опису термінологічного матеріалу, глибше пізнати парадигматичні і синтагматичні зв'язки між термінами.

Дефініції термінів, зафіксовані у лексикографічній літературі, концентрують досвід наукового осмислення й упорядкування юридичних понять колективами вчених, а тому не можуть не бути корисними для моделювання терміносистеми в цілому, її внутрішніх підсистем і груп.

Моделювання широко застосовують для історичної реконструкції, моделювання дефініцій термінів, моделювання норми права різних типів, для порівняльного вивчення терміносистем права в різних мовах, зокрема як робочий прийом під час укладання перекладних словників юридичних термінів. Так, якщо предметом аналізу виступають однойменні терміносистеми двох мов, то створювана модель спеціальних понять відповідної галузі є тою третьою, однаково незалежною від зіставлюваних мов системою, яка має бути основою, еталоном зіставлення (А. Гудавичюс).

Проектування системи понять як еталона на системи термінологічних одиниць порівнюваних мов сприяє виявленню різноманітних лакун (лексичних, понятійних, поняттєво-лексичних), якими супроводжується розвиток терміносистем, та пошукові шляхів їх заповнення.

Моделювання у контрастивних дослідженнях терміносистем права на матеріалі різних мов допомагає визначити ресурси, продуктивні і непродуктивні засоби термінотворення, міжмовні термінологічні відповідники, їх понятійну і се-

мантичну еквівалентність, співвіднесеність структури термінологічних систем різних мов. Це надзвичайно важливо в контексті порівняльного вивчення правових систем, укладання дво- і багатомовних термінологічних словників, забезпечення смислової еквівалентності в процесі юридичного перекладу, пошуку ефективних мовних інструментів для міжнародної правової комунікації.

Зазначені методики не охоплюють усього кола методів, що застосовуються для вивчення юридичної термінології у всіх її фрагментах і аспектах (ми обмежились основними їх типами). Кожне термінологічне дослідження, кожна термінологічна проблема, кожен різновид роботи з термінами потребує спеціального методичного інструментарію, побудованого на поєднанні кількох оптимальних для певного випадку методів і процедур з урахуванням специфіки термінологічного матеріалу, мети і завдань дослідження, розроблення спеціального алгоритму дій та робочих прийомів.

Практика показує, що оптимальні результати дає сполучення кількох методів або типів процедур таким чином, що кожна з них буде не тільки доповнювати, а й конкретизувати інші. Алгоритм дій термінолога для розв'язання мовно-термінологічних проблем будується на основі комплексного підходу до аналізу термінологічних одиниць (урахування структурних, семантичних, генетичних, дериваційних та функційних параметрів термінологічних одиниць), зваженості й послідовності в оцінюванні якості термінологічного матеріалу, доцільності і правильності застосування методів і форм термінологічної роботи.

Професійне володіння категоріальним апаратом і методичним інструментарієм юридичного термінознавства є необхідною передумовою правильного і кваліфікованого вирішення термінологічних проблем у багатьох сферах державно-правової та професійно-наукової діяльності. Методологічні засади такої діяльності, побудовані на основі міждисциплінарного та комплексного підходу, не лише забезпечують більш об'єктивне й усебічне вивчення такого складного об'єкта, яким є юридична термінологія, а й слугують надійними науковими орієнтирами на шляху до формування цілісного наукового уявлення про репрезентовану в термінології систему права.

Список літератури

1. Юридична лінгвістика : Темат. бібліогр. довідник / укл. Ю. Ф. Прадід. – Сімферополь : Доля, 2003. – 47 с.
2. Артикуца Н. В. Мова права і юридична термінологія : навчальний посібник / Н. В. Артикуца. – К. : Стило, 2002. – 198 с.
3. Правова термінологія : Навчально-методичний комплекс з курсу / укл. Л. В. Наумовська. – К. : Ін-т адвокатури, 2001. – С. 3–17.

N. Artykutsa

METHODOLOGICAL TOOL OF LAW TERMINOLOGY SCIENCE

This article describes a methodological tool of a terminological law researcher, which consists of the main methodological approaches, techniques and working methods of the study of terminological material, its analysis and evaluation aimed at resolving the many linguistic and terminological problems of modern law, legislation, jurisprudence and practice.

Keywords: the terminology of law, science of legal terminology, methodological principles and methods of learning the terminology, the evaluation of terminological material, algorithm to resolve terminology problems.

Матеріал надійшов 16.04.2012

УДК 340.15: 340.132.6

Абрамович Р. М.

ЕВОЛЮЦІЯ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ «NULLUM CRIMEN SINE LEGE, NULLA POENA SINE LEGE» ТА «EX POST FACTO LAW»

У статті досліджено еволюцію та співвідношення принципів «Nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege» та «Ex post facto law». Проаналізовано найвідоміші факти їх неправильного розуміння та застосування.

Ключові слова: покарання, принцип, незворотність закону, право.

Як відомо, римське право є основою правових систем багатьох країн світу, у тому числі України. Більшість його принципів увійшли до Конституції та законодавчих актів нашої держави, активно застосовуються вони й у вітчизняному судочинстві, хоча, на жаль, часто не зовсім послідовно. В цій науковій статті досліджуватимуться такі принципи римського права, як «Nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege» та «Ex post facto law», яким в українській науковій доктрині хоча й приділялася увага, проте переважно під кутом кримінального права. З огляду на це, тема еволюції та співвідношення зазначених принципів є досить-таки новою та актуальною для української правової думки.

Ще в Римській республіці юристи запропонували на обговорення два принципи «Nullum crimen sine lege» (ніякого покарання без закону), «Nulla poena sine lege» (ніякого злочину без закону), як механізм протидії необмеженій волі

консулату та сенату. Згодом вони були об'єднані, розширені й охоплювали чотири складові:

- 1) «Nullum crimen, nulla poena sine lege scripta» – заборона застосовувати покарання за відсутності злочину. Застосування покарання можливе лише на основі писаного закону;
- 2) «Nullum crimen, nulla poena sine lege stricta» – заборона використання аналогії кримінальних законів для засудження винної особи. Проте дозволялося використання аналогії закону для виправдання винної особи;
- 3) «Nullum crimen, nulla poena sine lege praevia» – заборона ретроактивних кримінальних законів. Караність і покарання мають бути легалізованими до моменту вчинення злочину;
- 4) «Nullum crimen, nulla poena sine lege certa» – заборона будь-якої невизначеності в строках покарань для уникнення ретроактивності [1]. Поступово застосування принципу «Nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege» в Римській